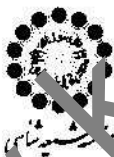

شیعیان عربستان

حقوق اقلیت از نظر موازین بین المللی حقوق بشر

یاسر مکرمی قرطاول

سرشناسه : مکرمی قرطاول، یاسر - ۱۳۶۰.
 عنوان و نام پدیدآور : شیعیان عربستان؛ حقوق اقلیت از منظر موازین بین‌المللی حقوق بشر / یاسر مکرمی قرطاول.
 مشخصات نشر : قم: انتشارات شیعه‌شناسی، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری : ۲۰۸ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۴۷-۳۷-۷-۷: ۸۲۰۰۰ ریال.
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا.
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : شیعیان، عربستان سعودی، وضع حقوقی و قوانین.
 موضوع : اقلیت‌ها، عربستان سعودی، وضع حقوقی و قوانین.
 رده بندی گنجره : ۱۳۹۴: ۷-۷/م۷/DS۲۲۷
 رده بندی دیویی : 953/8
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۸۹۰۰۷

شیعیان عربستان

حقوق اقلیت از منظر موازین بین‌المللی حقوق بشر

مؤلف: ..... یاسر مکرمی قرطاول
 ناشر: ..... شیعه‌شناسی
 شمارگان: ۱۰۰۰
 چاپ: ..... پردیس دانش
 نوبت و سال چاپ: اول/۱۳۹۴
 قیمت: ..... ۸۲۰۰ تومان
 حروفچین و صفحه‌آرا: ..... محمد کاظم آزرم
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۴۷-۳۷-۷-۷

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

پست الکترونیک: info@shistu.org

این اثر با حمایت مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام منتشر شده است

فهرست مطالب

۹	مقدمه
	فصل اول: شیعه در عربستان سعودی
۱۵	مبحث نخست: کلیات، پیشینه، ایدئولوژی، پیکان عربستان
۱۶	گفتار نخست: جغرافیای عربستان
۲۰	گفتار دوم: جامعه عربستان
۲۱	۱. حجازیان
۲۱	۲. نجدیان
۲۱	۳. ساکنان منطقه شرقیه
۲۲	گفتار سوم: اقتصاد عربستان و تاثیر نفت بر آن
۲۵	گفتار چهارم: دین در عربستان
۲۵	۱. ظهور اسلام
۲۶	۲. ظهور مکتب تشیع
۲۸	۳. جمعیت اقلیت شیعه عربستان
۳۰	مبحث دوم: مشروعیت حکومت آل سعود بر مبنای وهابیت
۳۲	گفتار نخست: تاسیس وهابیت؛ فرقه‌ای در تقابل با جهان‌بینی تشیع
۳۸	گفتار دوم: تعامل قدرت سیاسی با قدرت ایدئولوژیک
۴۱	گفتار سوم: شیعیان در ادوار سه‌گانه حکومت آل سعود
۴۱	۱. دوره اول
۴۲	۲. دوره دوم
۴۳	۳. دوره سوم

- ۴۴ ..... اختلاف اخوان و آل‌سعود؛ سیاست رفتار با شیعیان
- ۴۶ ..... گفتار چهارم: ساختار سیاسی عربستان سعودی
- ۴۶ ..... ۱- حکومت در عربستان
- ۵۱ ..... ۲- تفکیک قوا
- ۵۱ ..... ۱- قوه مجریه
- ۵۱ ..... ۲- قوه قضائیه
- ۵۲ ..... ۳- قوه مقننه

فصل دوم: اقلیت شیعه در فرایند حقوق بشر عربستان سعودی

- ۵۷ ..... مبحث اول: عربستان سعودی و آزمون حقوق بشر
- ۵۸ ..... گفتار نخست: عربستان سعودی و اقدامات حقوق بشری قرن بیستم
- ۶۵ ..... گفتار دوم: عربستان و نخستین ارزیابی دوره‌ای جهانی (UPR) شورای حقوق بشر
- ۶۹ ..... گفتار سوم: عربستان؛ ازدواج کارهای حقوق بشر
- ۷۶ ..... گفتار چهارم: مقررات حقوق بشری در قانون اساسی اعطایی عربستان
- ۸۱ ..... مبحث دوم: اقلیت شیعه و حق تعیین سرنوشت
- ۸۱ ..... گفتار نخست: شیعیان عربستان مندرجه‌شده در تعریف اقلیت
- ۸۱ ..... (۱) مفهوم شناسی
- ۸۴ ..... - کمیّت و تعداد
- ۸۵ ..... - انزوا، محرومیت یا تبعیض مداوم اجتماعی
- ۸۸ ..... - تمایز فرهنگی، زبانی یا مذهبی
- ۹۰ ..... - تمرکز جغرافیایی
- ۹۰ ..... - قدمت سکونت
- ۹۲ ..... (۲) حمایت از اقلیت‌ها در پرتو حقوق بشر بین‌المللی
- ۹۴ ..... (۳) شیعه عربستان در حوزه اقلیت مذهبی
- ۹۵ ..... (۴) اقلیت شیعه عربستان، زیرنظر رژیم حقوق بشر خاص
- ۹۷ ..... گفتار دوم: اقلیت شیعه عربستان و حق تعیین سرنوشت
- ۹۷ ..... ۱- مفهوم حق تعیین سرنوشت
- ۹۹ ..... ۲- اقلیت شیعه عربستان و ابعاد حق تعیین سرنوشت
- ۱۰۰ ..... الف) جنبه بیرونی
- ۱۰۴ ..... ب) جنبه درونی

فصل سوم: حقوق اقلیت شیعه عربستان

۱۰۹	مبحث اول: نقض حقوق اقلیت شیعه
۱۰۹	گفتار نخست: شیعیان عربستان: اقلیتی در تبعیض
۱۱۲	الف) حقوق مدنی و سیاسی
۱۱۵	۱- حق مشارکت در امور عمومی (مشارکت سیاسی)
۱۱۷	۲- آزادی عقیده و مذهب
۱۲۲	۳- آزادی رفت و آمد
۱۲۳	۴- آزادی بیان و برگزاری تجمعات
۱۲۴	۵- آزادی حزب
۱۲۷	۶- آزادی رسانه و مطبوعات
۱۲۸	۷- حق آزادی رانندگی شخصی
۱۳۱	۸- حقوق قضایی: حق برابری عادلانه
۱۳۶	ب) حقوق اقتصادی، اجتماعی فرهنگی
۱۴۰	۱- حق داشتن کمترین رفاه مکنات در زندگی
۱۴۲	۲- حق (آزادی) آموزش
۱۴۵	۳- حق کار کردن و حق داشتن کار و اشتغال
۱۴۷	گفتار دوم: عربستان سعودی و حقوق زنان و کودکان اقلیت شیعه
۱۴۸	۱- زنان
۱۵۱	۲- کودکان
۱۵۴	گفتار سوم: هویت اقلیت شیعه، موجودیت و ندای چندگانه‌گرایی (پان‌ایسم) فرهنگی
۱۵۹	مبحث دوم: خواسته‌ها و دورنمای شیعیان عربستان
۱۶۰	گفتار اول: خواسته‌های اقلیت شیعه و اصلاحات در عربستان سعودی
۱۶۰	۱- زمره اصلاحات در دهه ۹۰ میلادی
۱۶۷	۲- تشکیل مرکز گفت‌وگوهای ملی ملک عبدالعزیز (KACND)
۱۷۰	گفتار دوم: دورنمای شیعه با اندیشه بیداری اسلامی
۱۷۰	۱- تاثیر بیداری اسلامی بر وضعیت شیعیان عربستان
۱۷۸	۲- دورنمای شیعیان عربستان
۱۸۱	نتیجه‌گیری
۱۸۹	فهرست منابع و مآخذ
۱۹۲	مقاله‌ها

۱۹۶.....	منابع لاتین.....
۱۹۹.....	اسناد و گزارش‌ها.....
۲۰۲.....	سایت‌های اینترنتی.....
۲۰۳.....	ضمائم.....

www.ketab.ir

مقدمه

برخی از شیعه‌شناسان، تاریخ شیعه را هم‌پای ظهور دین مبین اسلام دانسته‌اند؛ بنابراین تاریخ شیعیان عربستان و سکونت این گروه در سرزمین عربستان، قدمتی بیش از ۱۴۰۰ سال دارد. مسلمانان شیعه در سرزمین عربستان، دوره‌های تاریخی متفاوت و پرقراز و نشیبی را سپری کرده‌اند که در واقع سیصد سال اخیر، حساس‌ترین دوره برای ایشان بوده است. پیدایی اندیشه خشک و افراطی وهابیت توسط محمد بن عبدالوهاب و رواج این ایدئولوژی از سرزمین نجد و بیابان‌های مرکزی عربستان هم‌آوردی آل سعود با این تفکر، کسب قدرت و سرکوب دیگر حاکمان محلی عربستان، عرصه را بر شیعیان تنگ کرد و همواره این جمعیت زیر ستم و آماج آزار و اذیت و تبعیض و قتل و غارت بود. وهابیان سعودی بارها به مناطق شیعه‌نشین مانند قطیف و الاحساء یورش برده و بزرگ‌ترین جناس‌ها را در حق شیعیان روا داشته‌اند. ایشان به این جنایت‌ها نیز بسنده نکرده و در سال ۱۸۰۳ میلادی به جنوب عراق و شهر مقدس کربلا هجوم بردند و صدها تن از شیعیان کربلا را کشته و با کشتن مقدس امام حسین (ع) را ویران کردند. مفتیان وهابی در فتاوی‌ی زیادی، قتل شیعه و غارت اموال شیعیان را مباح دانسته‌اند که اعمال غیرانسانی آنها در شیعه‌کشی و آزار و اذیت شیعیان، گواه باران موضوع است.

شیعه در عربستان هرگز به عنوان مذهب رسمی تأیید نشده و همواره از حقوق شهروندی برابر با دیگر شهروندان سعودی، به علت شیعه بودن محروم شده‌اند که برخی گزارش‌های مراجع بین‌المللی مانند شورای حقوق بشر، عفو بین‌الملل و دیده‌بان حقوق بشر بر آن صحه می‌گذارد. شیعیان در حکومت و دولت عربستان هیچ‌گونه جایگاهی نداشته‌اند، به اجبار باید در مدارس و دانشگاه‌های وهابی که آموزه‌های آن همراه با اهانت به ساحت مقدس شیعه است، تحصیل کنند و این اقلیت همچنین بنابه دلایل مذهبی، از بسیاری از حقوق اولیه خود محروم هستند.

اعمال تبعیض و خشونت علیه شیعه، برخلاف موازین اسلام، حقوق بشر، حتی قانون اساسی عربستان و نیز اسناد بین‌المللی است و شیعیان همواره در عربستان، احساس شهروندی درجه دوم داشته‌اند که این احساس، در برخی برهه‌ها عامل شکل‌گیری اعتراض‌ها و پاره‌ای اقدامهای تقابلی شده است. حال با توجه به رخداد‌های اخیر در کشورهای اسلامی و مبحث بیداری اسلامی در کشورهایی چون تونس، مصر، لیبی، بحرین و... دولت عربستان سعودی در آستانه آزمونی سخت قرار گرفته که نمونه آن، برخی اعتراض‌های شیعیان در کنار دیگر مسلمانان اهل سنت غیروهابی و نیز شماری از وهابیان ناراضی است.

حقوق شیعیان عربستان همواره، چه به عنوان شهروندان این کشور، چه در قالب یک اقلیت و حتی به عنوان گم‌هی از انسان‌ها، تباه شده است و حکومت آل سعود با اقلیت شیعه در عربستان بارها رنارهای خشونت‌آمیزی داشته است. در این میان به نظر می‌رسد، رژیم حقوق بشر معاصر، سازوکارهای حمایتی بین‌المللی و منطقه‌ای مؤثری در زمینه حمایت از شیعیان عربستان نداشته است؛ به دلایلی همچون حفظ منافع این کشور و بازی‌های سیاسی و موقعیت خاص عربستان در جهان به عنوان یک کشور ثروتمند نفت‌خیز و در جهان اسلام به عنوان مرکز ظهور اسلام و واقع شدن خانه کعبه در این کشور. از این‌رو نتوانسته آن‌چنان که باید، از ایشان دفاع مؤثری داشته باشد و البته در برخی موارد نیز این نهادها در قبال حقوق شیعیان سکوت پیشه کرده‌اند؛ و گزارش‌هایی هم که در این خصوص ارائه داده‌اند، هیچ‌گاه زمینه‌ای برای فشار اثرگذار بر دولت سعودی برای رفع تبعیض‌ها در نهایت حقوق بشر مردم عربستان به خصوص اقلیت شیعه، فراهم نکرده است.

درباره اهمیت و ضرورت پژوهش در خصوص وضعیت حقوق اقلیت شیعه عربستان، نخست وظیفه انسانی حکم می‌کند که از شیعیان عربستان و تبعیض و تباه کردن حقوقشان توسط آل سعود، بررسی‌های جامع و کاملی انجام دهیم. بنابراین، ضرورت گردآوری این مجموعه، در راستای این وظیفه و ندای وجدانی برای حمایت از گروهی انسان بی‌گناه است که به سبب داشتن مذهبی متفاوت با قدرت حاکمه، از ابتدایی‌ترین حقوق خود محروم‌اند. همچنین با احساس وظیفه‌ای دوچندان در خصوص هم‌کیشان شیعی خود در عربستان

سعودی، ضروری است هنجارشکنی حکومت آل سعود و وهابیان در قبال وضعیت حقوقی شیعیان این سرزمین، بررسی شود. آثار این پژوهش، می‌تواند افزایش آگاهی و بیداری افکار عمومی دربارهٔ محکوم بودن هرگونه تبعیض به ویژه به دلایل مذهبی و نیز افزایش حمایت بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی از حقوق بشر و حقوق اقلیت‌ها، خاصه حقوق اقلیت شیعهٔ عربستان باشد.

باید افزود که فرقه‌گرایی و تبعیض در عربستان سعودی، یک موضوع فراگیر و سنتی بوده است و اندیشه‌ها، ضد شیعی همواره در آموزه‌های وهابی جایگاه مهمی دارد. تبعیض، تعصب، تباہ کردن حقوق انسانی شیعیان در چند دهه اخیر، شیعیان را در تنگنا قرار داده و سال‌هاست که در سرزمین پدیده خود به سبب نوع حکومت این کشور و ایدئولوژی حاکم بر آن، در وضعیت نامناسب پایتخت بر از شاخص‌های حقوق بشری هستند. هویت و جایگاه مذهبی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایشان به طور جدی تهدید می‌شود که ادامهٔ این روند، ممکن است به فاجعهٔ انسانی در این کشور بینجامد. اساس و پایهٔ خواسته‌های شیعیان در عربستان سعودی، به طور عمده بر روی سه محور استوار است: اولین خواستهٔ ایشان، تضمین آزادی برای انجام دادن فرایض دینی و رسمی داشتن مکتب تشیع در این کشور است و خواستهٔ دوم و سوم آنها برابری سیاسی و اقتصادی با دیگر شهروندان عربستان سعودی است. با بررسی اولیهٔ منابع موجود در زمینه تاریخچه و وضعیت شیعیان عربستان، دریافتیم که مطالب اندکی در این مورد گردآوری شده، ولیک به طور دقیق، وضعیت حقوقی ایشان چه از منظر حقوق بشر و چه از منظر حقوق اقلیت‌ها و... تاکنون در قالب کتاب و یا نوع دیگری از پژوهش بررسی نشده است. با وجود این کمبود، ضمن ارج نهادن به آثار پیشین، می‌کوشیم کاستی‌های یاد شده را با تحلیلی حقوقی و تخصصی، استناد به اسناد داخلی و بین‌المللی و گریزی کوتاه به اثرگذاری اتفاقی‌های اخیر خاورمیانه و مبحث بیداری اسلامی، تکمیل کنیم. بدین ترتیب، این پژوهش با نوآوری و پرداختن به وضعیت شیعیان عربستان از دیدگاه موازین حقوق بشر مرسوم، می‌تواند به لحاظ کاربردی، منبعی برای استفادهٔ مجمع‌ها و نهادهای مرتبط شیعی و حقوق بشری باشد. با توجه به اینکه پرداختن به مسئله اقلیت شیعه در عربستان، جزو

خط قرمزهای حکومت سعودی بوده، بنابراین منابع معتبر فارسی و لاتین و عربی در این زمینه بسیار اندک و کمیاب است. در کشور عربستان، انتشار کتاب‌های شیعی ممنوع بوده و این امر بر روند نگارش پژوهش، اثر منفی گذاشته است.

برای تدوین پژوهش حاضر، با توجه به نظری بودن ماهیت موضوع، از داده‌های کیفی یعنی روش مطالعات کتابخانه‌ای، شامل بررسی، تجزیه و تحلیل محتوای کتاب‌ها و مقاله‌های انگلیسی و فارسی و نیز اسناد بین‌المللی موجود، قوانین داخلی عربستان و گزارش‌های مراجع بین‌المللی استفاده کرده‌ایم که به موضوع حقوق شیعیان عربستان توجه نشان داده‌اند. در کنار روش توصیفی، روش تحلیلی نیز به منظور تشریح برخی مسائل با استفاده از نظریه‌های موجود در عرصه حقوق بشر و حقوق بین‌الملل، مدنظر بوده است.